

Püspökjelölés az erdélyi római katolikus egyházmegyében.

Irta : Dr. Biró Vencel.

Az erdélyi fejedelemség korában a számban megfogyatkozott papság az egyházkormányzásra nem érezte magát elég erősnek. Püspök ugyanis nem lehetett az országban, nem volt káptalan sem, az alsóbb papság tehát magára maradt. Ekkor született meg az az erdélyi különlegesség, hogy a világi hívők siettek a papság segítségére és velük egyetértve közösen tanácskoztak, határoztak és cselekedtek az egyházkormányzati ügyekben. Létrejött az Erdélyi Katolikus Státus, amelynek egyháziak, világiak egyaránt tagjai voltak és maradtak. Ebben a szervezetben a katolikus főurak és főtisztviselők tekintélyük egész súlyával álltak a katolikus egyház érdekei mellett.

E Katolikus Státus a Báthory fejedelmek korában Az Erdélyi Összes Katolikusok Gyülekezete¹ néven fordul elő, utóbb a Katolikusok Státusa, Katolikus Státus, Katolikus Státus Gyülekezete² elnevezés jön divatba. Máskor annak kifejezésére, hogy a Katolikus Státus az erdélyi egyházi és világi elemet egyaránt magában foglalja, Papság és Világi Státus³ felsorolást használnak. A pecsét, amelyet a Katolikus Státus az ezerhétszázas években készíttetett, Az Erdélyi Katolikusok Státusának Pecsétje⁴ felírást viselte. A Római Katolikus Státus⁵ név is előfordul.

Papság és Világi Státus megkülönböztetés, máskor a katolikusok összességének hangsúlyozása mutatja, hogy nem országgyűlés alkalmával történt esetleges csoportosulás az, ami Katolikus Státus néven szerepel. A papság ugyanis, amely nagy számban jelent meg státusgyűlésekkor, nem is volt tagja az országgyűlésnek. Többször a státusgyűlésen résztvevők száma is ismeretes és e gyűléseken egyháziak és világiak jelentek meg.⁶

¹ „Congregatio universorum catholicorum in Transsilvania.“ 1591-ben. Veszely Károly, *Erdélyi Egyháztörténelmi Adatok*, I. k. 303. l.

² „Status catholicus Transilvaniae“, 1692-ben. „Status catholicorum“, 1640-ben. *Erd. Orsz. Eml.* XXI. k. 98. l. Veszely, i. m. II. 24. l. „Congregatio status catholicus Transylvaniae.“ u. o. 28. l.

³ „Clerus et status saecularis catholicus Transylvaniae“, 1691-től. *Erd. Orsz. Eml.* XXI. k. 71., 72., 107., 108., 112., 115. l.

⁴ „Sigillum Status Catholicorum Transylv.“ A r. kath. Státusnak a királyhoz intézett felterjesztésén. 1724. május 19-én Kolozsvár. Orsz. levélt. Erd. kanc. osztály (Bpest), 1724-ben 51-ik sz. alatt.

⁵ „Az egész romano-catholikus status.“ 1665–1667-ben. *Erd. Orsz. Eml.* XIX. k. 498., 503., 504., 506. l.

⁶ Ilyenek a püspökjelölő státusgyűlések.

A rendi alkotmánynak megfelelőleg a státusgyűlés tagjai az előkelőbbek közül kerültek ki; a megyéket, a székeket azok főtisztviselői képviselték. A Katholikus Státus létezését és a többi bevett vallásokkal való jogi egyenlőségét mindazok a törvények támogatják, amelyeken a bevett vallások berendezkedése felépül. E törvények közül alapvető az Appr. Const. P. I. Tit. I. Art. 3, amely a bevett vallások státusainak írásban való biztosítása.

A Katholikus Státus egyik kiemelkedő joga a vikáriusválasztás volt. Bethlen Gábor fejedelem nevezett ki először vikáriust, vagyis az egyházkormányzás végett püspökhelyettest állított a katolikusok fölé.⁷ Intézkedése nagyjelentőségű a katolikusok életében, mivel a lelki és fegyelmi kérdésekben való irányítás, ellenőrzés megfelelő helyen, egyházi kézben maradt, az egyházkormányzás és fenntartás pedig az egyháziak és világiak vállvetett összefogására helyeződött.

E vikáriusság a katolikusokat összefogó erő, amely által a katolikuság külsőleg is nagyobb szervezettséget mutatott. Nem csoda tehát, ha a katolikusok a vikáriusok egyéniségét figyelték és azon voltak, hogy minél megfelelőbb, méltóbb nyerje el e méltóságot. Legnagyobb egyházi állás volt ugyanis, amelyre a kis ország katolikus egyházának gondjai leginkább nehezültek.

A környező protestantizmus hatása és a szükségesség miatt a katolikus egyházban is állandósult a papválasztás. Ez alapon a katolikusok csakhamar a vikáriusválasztásba is beleszólást kívántak. A fejedelmek ugyanis az első időkben a vikárius kiválasztását és kinevezését maguknak tartották fenn.

I. Rákóczy György fejedelem a katolikusok kérésére beleegyezését adta abba, hogy a Katholikus Státus vikáriust jelöljön. Úgy gondolta, hogy a Katholikus Státus jelöljön három személyt, akik közül ő vikáriussá kiválaszt és kinevez egyet. A katolikusok azonban csak egyet akartak a megerősítésre a fejedelem elé terjeszteni, hogy annak választása révén akaratauk annál erősebben megnyilatkozzék. Azzal védekeztek, hogy a vikáriusságra Erdélyben nincs három alkalmas egyén. Állításuk az akkori hiányos papképzés miatt nem is lehetett túlzás. A fejedelem azonban a hármas jelöléshez ragaszkodott. Hozzanak akkor Magyarországból, felelte, csak azok ne legyenek jezsuiták.⁸

Választottak-e erre az erdélyiek, vagy pedig hét év múlva a fejedelem az ő választásuk nélkül erősítette-e meg a következő vikáriust (Szalainay Istvánt), a kinevező iratból nem tűnik ki.⁹ A választás gondolata azonban benne ült a lelkekben, úgy hogy a katolikusok megnyugtatósára az erdélyi törvénykönyv a vikáriusválasztást törvénybe iktatta: „akik... vicáriusságra választatnak az ő közönséges egyházi gyülekezeteknek tetszésekből és végzésekből, azok a fejedelemtől confirmáltasanak.”¹⁰ E szövegezésből egy választottnak megerősítésre való előter-

⁷ Biró Vencel, *Bethlen Gábor és az erdélyi katholicizmus*. Erd. Irod. Szemle, 1929.

⁸ *Erd. Orsz. Eml. X. k.* 291., 293., 294. l.

⁹ Veszely, *i. m. I. k.* 344. l.

¹⁰ *Apr. Const. P. I. T. I. Art. IX.*

jesztése tűnik ki, ami a katolikusok óhajtságának legméltányosabb teljesítése, protestáns fejedelmek alatt a katolikus álláspont legigazságosabb érvényre jutása. A „romano catholicus statusban álló híveink alázatos jelentésekből kegyelmesen értjük, hogy... maguk ő kegyelmek közönséges akaratból és ecclesiájokbeli tiszteletes páterek meg-egyezett értelemről választották a kézdiszentléleki parochust, tiszteletes Szebelébi Bertalan ő kegyelmét erdélyi vikáriusnak...” — írta I. Apafi Mihály fejedelem a vikárius megerősítő iratában.¹¹

E választás mutatja, hogy a választók az egyházi és világi rendből, vagyis a Katolikus Státus összetételéből kerültek ki, ami az Appr. Const.-ban említett „egyházi gyülekezet” értelmezésében nem hagy maga után semmi kétséget. A fejedelemség megszűnése után is egyidejűleg a Katolikus Státus gyakorolta a vikáriusválasztást. A király ekkor már nevezett ki püspököt, akit azonban az erdélyiek még nem ismertek el, Erdélyből eltávolítottak, mivel a püspökség eltörléséről szóló törvény még érvényben volt. A vikárius tehát ekkor, az egyházjognak megfelelőleg, tényleg létező püspököt helyettesített és megerősítését is tőle nyerte. Antalfi János volt e vikárius, aki megerősítő irata szerint a választáskor legtöbb szavazatot kapott. E megerősítő iratban hármasként jelölésről nincs szó, azonban kitészik belőle, hogy több nevet terjesztettek a püspök elé.¹²

Az említett püspöknek, Ilyés Andrásnak, kinevezése még folytatása annak a szokásnak, amelyet a magyar király 1618-ban vezetett be. Apostoli királyi jogára hivatkozva ugyanis, egy-egy magyarországi főpapot erdélyi püspöki címmel ruházott föl. Egyik-másik püspöki felszentelésben részesült anélkül, hogy akár a pápa, akár az erdélyi fejedelem őket erdélyi püspöknek ismerte volna el. A pápa azért nem, mivel ekkor Erdély önálló állam volt. Ezek az ú. n. választott püspökök. Ilyés András 1696-ban, tehát már a gubernium korában, lett püspök. A pápa tehát már őt elismerte, az erdélyiek azonban nem. Az erdélyi püspökség visszaállítását nem is tőle, hanem Mártonfi György püspöktől számítják.

Az előzmények szerint tehát a vikáriusság és a választott püspökség voltak azok az intézmények, amelyek az új erdélyi püspök székbe-helyezése módjának forrásául szolgáltak. Ellentétes nézetek és gyakorlatok kapcsolódtak össze, hogy összefonódásuk sajátosságos, tetszetős rendszerré szépüljön: bizonyos fokig demokratikus püspökjelöléssé, amikor a hívek véleménye, óhajtsága is megszívlelésre talál. A vikáriusság korában népszerűvé lett az önrendelkezés gondolata, amely most az új rendszerbe is átplántálódott. A vikáriusválasztást törvénykönyv szentesítette, természetesen tünt föl tehát, hogy a püspöknek, mint új egyházfőnek tételébe is beleszólást nyerjenek. Az erdélyi törvénykönyv a protestáns püspökök választására ugyanazt a szabályt írja elő, amelyet a katolikus vikárius választására alkalmaz; magától értetődőnek látszott tehát, hogy a szabályt a katolikus egyházfőre, a püspökre, nézve is érvényesnek tartásák.

¹¹ Veszely, i. m. I. k. 355. l.

¹² U. o. I. k. 365. l.

Az új helyzetben az lett volna a legegyszerűbb és legtermészetesebb, hogy a vikáriusválasztás és a választott püspöki kinevezés úgy kapcsolódjon össze, hogy a püspököt a hívek válasszák és megerősítés végett az uralkodó elé terjesszék. Így a fejedelemség gyakorlatának a gubernium idejébe való átültetése minden zökkenés nélkül végbement volna. Az lett volna a természetes, hogy a Lipót-féle diplomában, amely a fennálló állapotok megerősítésével a Katholikus Státus virágzó autonómiáját érvényben tartotta, a vikáriusválasztás helyett püspökválasztás értetődjék. A kérdés ilyen elintézése jogos kívánságot helyezett volna a teljesség szabályába és a püspökség visszaállításáért vívott több évtizedes, tiszteletreméltó küzdelmet koronázott volna a megnyugvás békéjével.

Fel lehet ugyan hozni, hogy a diploma szövegezésekor a püspökség megszüntetéséről hozott törvény eltörlést még nem nyert, azonban a vikáriusválasztásról a püspökválasztásra való átirásnak mégis most kellett volna megtörténnie. A katolikusoknak szervezetlensége, erőtlensége magyarázza meg, hogy ezt az ügyet e legalkalmasabb időben elintézni nem tudták. A következmények megmutatták, hogy hibásan jártak el, amikor autonómiájuk erejét nem érvényesíthették és a püspökválasztás szabadságáról a kezdet-kezdetén írásos biztosítékot nem szereztek. Az átirást a kellő időben elmulasztották, ami a választásból való kiforgatásukra vezetett. Tagadhatatlan, hogy e kérdés megoldása a király szempontjából nem volt egyszerű. Magyarországon apostoli királyi voltánál fogva tett püspököket, Erdélyben ellenben az egyházfőtételben most az autonómiából következő és hosszas gyakorlaton alapuló szokással találta magát szemben. Az erdélyi rendszernek egyszerű továbbvitele kétségkívül püspök-kinevező joga kisebbitésével járt volna. Az eredmény arra vall, hogy a helyzet tisztázásának háttérében tárgyalások állanak, amelyekben kölcsönös belátással megoldást kerestek. A megoldás pedig az lett, hogy az erdélyiek megelégedtek a jelöléssel, ajánlással (candidatio, propositio), az uralkodó meg a jelöltek közül való választással és kinevezéssel (electio és nominatio).¹³

A vikáriusválasztás, amelyet az erdélyi törvénykönyv biztosított, és a választott püspökjelölés között e szerint különbség van. Ott egyet választottak, akit a fejedelem megerősített, a püspökjelölésnél hármat

¹³ Candidatio kifejezés szerepel e helyeken: A kancelláriának a felséghez küldött iratában 1739. okt. 2-án (Orsz. lvt. Erd. kanc. oszt. 1739-ben 151. sz.). Az 1740. évi jelölésről szóló státusi felterjesztésben (U. o. 1740-ik évben 38. sz.). 1759-ik évi jelölésről szóló kancelláriai felterjesztésben (U. o. 1759-ik évben 165–168. sz.). 1760-ik évi jelölésről szóló kancelláriai felterjesztésben. (U. o. 1760-ik évben 499–503. sz.) Veszely, i. m. II. k. 108., 109., 112., 113. l.

A propositio (proponálás, ajánlás) kifejezés e helyeken: Az 1722-ik évi márc. havi jelöléskor (Orsz. lvt., Erd. kanc. oszt. 1724-ik évben 60. sz.). Az 1722. dec. havi jelöléskor. (U. o.) Az 1728-ik évi választásról küldött státusi felterjesztésben (U. o. 1728-ik évben 72. sz.). 1760-ik évi választásról szóló kancelláriai felterjesztésben. (U. o. 1760., 499–503. sz.). 1799. évi német felterjesztésben. (U. o. 1799-ik évben 702. sz.). Veszely, i. m. 111–113. l. Electio et nominatio kifejezés e helyeken: Az 1729-ik évi miniszteri konferentia feliratában (Orsz. levéltár, Erd. kanc. oszt. 1729-ben, 27. sz.). 1739-ik évi kanc. felterjesztésében (U. o. 1739-ben 151. sz.). Veszely, i. m. 111., 113. l.

terjesztettek elő választás és kinevezés végett. Az előbbi rendszerben az uralkodó szerepe lényegesen kisebb, az utóbbiban válogatásra nyílt alkalma. Az uralkodó javára bővült jog a választásban és kinevezésben akkora erőt képvisel, hogy annak birtokában apostoli királyi kegyuri joga gyakorlásából alig veszett el valami. Autonomia, amellyel az erdélyiek rendelkeztek, több jogot átengedni alig tudott. Kölcsönös engedékenységgel így találtak kivezető utat a régi gyakorlatból az új rendszerre való áttérésre.

Hogy az uralkodó hármast jelölést kívánt, vagyis a jelölő gyűléskor legtöbb szavazatot kapott hármast kellett választás és kinevezés végett előterjeszteni, egy-egy íróban azt a hitet keltette, mintha itt az erdélyi főtisztviselők tételekor szokásos hármast jelölésről lenne szó. E véleményük hangoztatásával a Katholikus Státus püspökjelölő jogát akarták az azt megillető magaslatról leszállítani. A gondosság azonban, amellyel az erdélyiek a püspökjelöltek papi erényeit kiemelték, továbbá az uralkodónak hasonló tulajdonságuk után nyilvánított vágya nyilvánvalóvá teszi, hogy e jelölésekben erkölcsi szempontok voltak az elsők és nem politikai tekintetek. A főkormányzói tanácsosságra való alkalmasságot, amely tanácsosságot az erdélyi püspökök megkapták, az erdélyiek is figyelembe vették, de ez alkalmasság egyszer-egyszer való hangoztatásával csak jelöltjeik érvényesülése érdekében fújtak harsonát. Az a föltevés, hogy a hármast jelölés az erdélyi főtisztviselők választásakor szokásos hármast jelölés lenne, egyrészt a püspöki jelölés komolyságára, a püspöki hivatásra nézve volna lealacsonyító, másrészt a viszonyok helytelen ismeretére vall. Ha így állana a dolog, akkor az uralkodók a jelöltetéssel utóbb sem hagytak volna fel, püspököt mindig a jelölt személyek közül választottak volna és a két állást egyszerre töltötték volna be, holott a püspöki kinevezés a főkormányzói tanácsosságra való kinevezést rendszerint megelőzte. Volt rá eset, hogy a király külön hangoztatta, hogy a főkormányzói tanácsosság nem a püspök személyének szól, máskor a főtanácsosságra való szavazáskor a püspök kisebbségben maradt.¹⁴

Az a körülmény, hogy az erdélyi katolikusok a püspökjelöléshez való jogukat írásba nem foglaltatták, hanem megelégedtek az uralkodónak a szerzett jogok iránt feltételezett tiszteletében, őket kezdettől fogva a püspökjelölés megengedésének kérésére szorította. A jelölést esetről-esetre kérniök kellett.

Sajátosnak tűnhetik fel, hogy e korlátozásba csendben belenyugodtak és az ellen nem szólaltak fel. Engedékenységüknek kettős oka volt. Egyik a következetesség, amellyel az uralkodó a jelölést megengedte. Eszerint a kérés alig volt több, mint a jelölés cselekvényeinek megindítása. Kérésük teljesítésének különös fontosságot ad ama körülmény, hogy az uralkodó a kérést nemcsak meghallgatta, hanem a jelölést egyben meg is parancsolta. E parancs lényegesen több a kérés egyszerű teljesítésénél: ez a jog elismerése, felszólítás arra, hogy éljenek joguk-

¹⁴ Forster Gyula, *A katolikusok autonomiájáról*, 180. l. Budapesti Szemle, 1897.

kal; uralkodói intézkedés az ellenkezés lehetősége nélkül. Fontosságát az erdélyiek is elismerték, azért elrendelését óhajtották és érte köszönetet mondtak.¹⁵ Engedékenységük másik oka az az alázatos meghajlás, amely az új kormányzasi rendszerben e korszak embereit általában jellemezte. A kis fejedelemségben férfiasá izmosult erdélyi önértzet most elerőtlenedett az új kormányzasi rendszer elviselhetetlen terhei miatt és elalázatosodott a bécsi nagyságnak és önkény kilengéseinek láttára. Bécsi minisztertanács, hadi tanács, pénzügyi tanács, vallási bizottság döntött az Erdélyből felterjesztett ügyekben és teremtett Erdélyre kötelező határozatokat. Bécsben csak kérni és hálásan köszönni lehetett. Erdély felolvadt az alkalmazkodás, a meghajlás és tiszteletadás érzelmeiben.

A felsorolt adatok jobbra arra az időszakra vonatkoznak, amelyben a Katholikus Státus püspökjelölő jogát ténylegesen gyakorolhatta. Utóbb e szabadságában megrövidülést szenvedett, fokozatosan veszítve el annak ékességeit. Más viszonyok keletkeztek, más felfogások érvényesültek, amelyek a püspökjelölésben is módosítást teremtettek, majd teljesen megbénították azt. A püspökjelölés a püspökség visszaállításával egyidejűleg megkezdődött, sokáig fenntartotta magát, majd gyakorlásában szünet következett be. Az erdélyiek ragaszkodtak hozzá, megtartásáért küzdöttek és ez uton is az erdélyi érdekek érvényesüléséért harcoltak. Amikor ugyanis a király a magyarországi káptalánokat és püspökségeket osztrák főpapokkal rakta meg és jutalmazásukra magyar javakat, méltóságokat osztogatott, az erdélyi katolikusok előtt sem lehetett mellékes, hogy vezetésük kinek a kezében van letéve.

A püspökjelölés tárgyalásában három korszakot különböztetünk meg: ezek a kérdést kedvező és kedvezőtlen vonatkozásaikban egyaránt felölelik. A Katholikus Státus az első korszakban a püspökjelölést szabadon és közvetlenül gyakorolta, a második korszakban a jelölést a catholica commissio vette át, a harmadik korszakban a jelöléshez nem jutott.

I.

A püspökség visszaállításától a catholica commissio jelölése koráig (1713—1799).

1.

Ez az időszak a Katholikus Státus püspökjelölésének virágzó kora. Ekkor, a fejedelemséget követő fellendülési korszakban, a Katholikus Státus hatalmas fejlődésnek indul. Szívós kitartással, anyagi áldozatokkal és lelkesültséggel dolgozott a megerősítést ígérő korszak megszépítésében. Sok gyűlést tartott, amelyekben egyháziak és világiak verse-

¹⁵ L. az Orsz. Ivt. Erd. kanc. oszt. iratai közül a következő számukat: 1728-ban a 72., 1729-ben a 27., 1739-ben a 151., 1740-ben a 38., 1759-ben a 165—168., 1760-ban a 499—503. sz. iratokat. Továbbá Veszely, i. m. II. k. 111—113. l.

nyezve terveztek és cselekedtek a katolikus ügy előmozdításában. Nagy katolikus főurak (gr. Apor István, gr. Gyulaffy László, gr. Kornis Zsigmond stb.) bátor hitvallása, önfeláldozása és áldozatkészsége vezette be e korszakot és teremtett katolikus öntudatot. Felvilágosított és támogatást keresett fenn.

A Katolikus Státus törekvéseiben a püspökség visszaállítását helyezte előtérbe. Tisztában volt ugyanis azzal, hogy a püspökséggel megerősödés jár. A fejedelemség utolsó évtizedeiben állandóan ennek érdekében harcolt, feliratot felirat után küldött. Tevékenységét a gubernium korában is lankadatlan kitartással folytatta. Részben a maga teljességében járt el, részben meg állandó képviselote útján. Nehéz volt minden kérdésben státusgyűlést összehívni, azért a Státusnak külön bizottsága volt, amely a felmerülő ügyekben intézkedett és a státusgyűlésnek anyagot szolgáltatott. Ez állandó bizottságot már csak gyakorlatiasság szempontjából is azokból alkották, akik állásuknál és befolyásuknál fogva tájékozottak voltak és vallásuk érdekeiért méltóképpen és méltó helyen síkra szálltak.

E hely a gubernium volt, ahol a vallásoknak egymás közt való ügyei tárgyaltattak s ahonnét a vallások megsegítésére parancsok mentek. Máshonnét nem is mehettek, mivel az átalakulás korában, amikor a vallások megerősödtek, elgyengültek és egymással folytonos osztozkodásban és vitában voltak, más forum nem intézkezhettek.¹⁶ A guberniumba katolikus tanácsosok is bekerültek, akik 1694. óta Katolikus Tanácsot (Consilium Catholicum) alkottak. E tanács tisztán katolikus ügyekkel foglalkozott és a katolikusokra vonatkozólag hozott intézkedéseket.¹⁷ Nem volt állami intézmény, létrejöttét a cél- és szükségszerűség kívánta meg. Nem volt szervezete, esetenként ült össze s üléséből (e sessione) iratokat bocsátott ki. Ezeket az iratokat a katolikus hivatalnokok állították ki és mint kiállítók nevüket is oda jegyezték.¹⁸ Eszerint ezek is helyet kaptak ez ülésen. E Katolikus Tanács lett az az állandó bizottság, amely a Katolikus Státust képviselte.

Az első gubernátor, gr. Bánffy György, halála után egy századon keresztül katolikusok lettek gubernátorok és ők voltak e Tanács vezetői. Különösen olyankor, ha a püspökség üresedésben volt. Az így megalkult Katolikus Tanácsban a katolikusok megbíztak. A tanácsosok ugyanis hármassal jelölés alapján jutottak be a méltóságukba, választásukba tehát a katolikusoknak beleszólásuk volt. E tanácsot a király is figyelemre méltatta és a püspökjelölés ügyében hozzája fordult. Megtörtént, hogy különleges céllal a Katolikus Státus külön bizottsági tagokat (deputatus) is választott. Így 1711-ben a vallási ügyek titkos tárgyalására egyháziakból és világiakból külön deputatiót.¹⁹ Ez esetben valószínűleg a katolikus tanácsosokhoz adtak tagokat közös tanácskozássra. A püspök halála esetén tehát a gubernium és a gyulafehérvári

¹⁶ Veszely, i. m. II. k. 118. l. Bajtay püspök írása.

¹⁷ U. o.

¹⁸ U. o. 108., 111—113. l.

¹⁹ U. o. 15. l.

káptalan értesítették a felséget a beállott gyászesetről és kérték, hogy engedje, vagy helyesebben: engedje és parancsolja meg a püspökség betöltésére szolgáló jelölést (candidatio). Feliratuk az erdélyiek Bécsben székelő alkancelláriájának révén jutott a királyhoz, aki viszont e kancellária közvetítésével tudatta elhatározását.²⁰

A gubernium szerepe e bejelentéssel és kéréssel véget ért. Hogy a felséget tudósította, az részben az egyházfő miatt köteles hirüladásból történt, részben azért, mivel a püspök előbb vagy utóbb főkormányzéki tanácsos is lett. A felséghez küldött iratában a püspökjelölés kérése a katolikus önkormányzatnak elismerése és pártfogása. A katolikusoknak a püspökjelölésben való szabadságát fényesen igazolja, hogy a felségnek e felterjesztésre adott válasza, egyáltalában a jelölésre vonatkozó intézkedése a katolikus gubernatoron és a katolikus tanácsosokon keresztül a Katolikus Státusnak szólt.²¹ A helyzetet néhány eset jól szemlélteti. Így 1739-ben a felség a Katolikus Státusnak a püspökjelölést megparancsolta. Erre a katolikus gubernator és a kéznél levő katolikus főurak tanácskozáva, a Katolikus Státus összejövetelére helyet és időt tűztek ki. 1759-ben a király a katolikus gubernatorhoz és tanácsosokhoz intézett ugyanilyen felszólítást. Most is a gyűlésre időt és helyet jelöltek meg.²² Határozatukat gyűlésükből vagy világosabban a katolikus tanácsosok gyűléséből, ha meg a főurakat is bevonták, a Katolikus Státus gyűléséből adták ki. (E sessione consiliorum rom. cath., e consilio Status cath.)²³ Az iratot a gubernator mellett a katolikus titkárok is aláírták, akik valószínűleg a tanácskozásban is résztvettek és arról jegyzőkönyvet vezettek.

A püspökjelölő gyűlés lefolyása és a püspök kinevezésének módja a következőkben állítható össze. Miután a püspök halála után a gubernium és a káptalan felirt a bécsi alkancelláriának és a halált tudván, a kancellária útján kérte a felségtől, hogy a püspökség kandiációval való betöltését engedje és parancsolja meg, a kancellária tanácsa az ügyet letárgyalta. Mivel véleményét az uralkodó az élére terjesztett dolgokban megkérdezte, a kérés teljesítését a maga részéről is ajánlotta. Az uralkodó erre a kancellária iratára reáírta határozatát, pl. 1739-ben III. Károly ezt írta rá: nagyon ügyelni kell, hogy méltó választassék.²⁴ A jelölés megengedése és megparancsolása a felség válaszában rendszerint külön kiemelve fordult elő (1759., 1760.),²⁵ máskor csak a jelölés megparancsolásáról van szó (1728., 1746.).²⁶ Ez utóbbi esetekből azt lehetne állítani, hogy a felség kérés nélkül is parancsolt püspökjelölést és ez állítás következményeit is le lehetne vonni. Az engedélyezés és parancsolás gyakori együtt szereplése azonban mérsék-

²⁰ 1739. okt. 2-án kelt alkancelláriai felterjesztést l. Orsz. lvt. Erd. kanc. oszt. 151. sz. alatt.

²¹ Veszely, i. m. II. 107. l.

²² U. o. Forster, i. m. 185. l.

²³ Veszely, i. m. II. 108., 112., 113. l.

²⁴ Orsz. lvt. Erd. kanc. oszt. 1739-ben 151. sz.

²⁵ U. o. 1759-ben 165–168. sz., 1760-ban 499–503. sz.

²⁶ U. o. 1726-ban 72. sz., 1740-ben 38. sz.

ltre int és a merész következtetéstől megóv bennünket. A rendszer az, hogy a parancsolást kérés benyújtása előzte meg. A kancellária együttérzése az erdélyi érdekek megvédelmezését és a Katholikus Státus püspökjelölő jogának biztosítását nagyon megkönnyítette. A kancellária a felséghez küldött ajánlásában régi joggyakorlatot, jogszokást hangoztatott (*iuxta stilum et modum haectenus observatum, more solito in similibus*).²⁷

Mihelyt tehát a felségtől a püspökjelölésre az engedély és a parancs megérkezett, a katolikus gubernátor a katolikus tanácsosokkal, vagy mint 1739-ben történt, a kéznél levő katolikus főurakkal egyetértve, a státusgyűlést összehívta.²⁸ Az összehívásra a gubernator volt a legilletékesebb. Ő volt az erdélyi kormányzótestület feje, Erdély kormányzója, a legelső világi katolikus, a püspök mellett a Katholikus Státus természetes vezetője és, ha a viszonyok úgy hozták magukkal, a vegyes összetételű státusgyűlés elnöke is. A püspökjelölő gyűlés tagjaihoz külön-külön összehívó ment, a testület közös meghívót kapott. Az összehívó irat a király engedélyére és parancsára hivatkozva a püspökjelölő gyűlés helyét és idejét megnevezte és a címzettet megjelenésre szólította fel.

A jelölő gyűlés tagjai több összeírás alapján teljes megvilágításban állanak előttünk. Általános elv volt, hogy jelen legyenek az egyháziak részéről: a gyulafehérvári káptalan, a fő- és az alperesek, a szerzetes rendek főnökei; a világiak részéről: a gubernium katolikus tagjai, a közügyigazgatók (protonotáriusok), a táblabírák, a vidékbeli főtisztviselők, az egész országból a regalisták, vagyis olyan főurak, akiket külön írásban szoktak meghívni az országgyűlésekre. A főtisztviselők csak a környékből jöttek, nehogy a közügyek vezetésében zavar álljon be. A táblabírák, ha teendőik miatt a megjelenésben akadályozva voltak, írásban is bekuhulhatték szavazatukat. Sőt mások is, ha a királyi szolgálat a megjelenésben őket gátolta. Ez általános elv keretén belül fordultak elő kisebb eltérések, amelyek a püspökjelölés idején fennálló állapotokhoz igazodtak. Így 1728-ban az egyháziak közül hivatalosak voltak a kanonokok, a főesperesek, szerzetes főnökök, a világiak közül a katolikus főtisztek, táblabírák, regalisták. 1759-ben a gubernator, a gubernium katolikus tagjai, a káptalan, a fő- és vice esperesek, vidékbeli főtisztviselők, protonotáriusok, táblai assessorok, regalisták. 1760-ban a gubernator, a katolikus tanácsosok, a káptalan, a kolozsmonostori konvent (levéltár), a fő- és viceesperesek, a környékbeli főtisztviselők, táblabírák, regalisták, szerzetes főnökök (Ferencrendi tartományfőnök, a kolozsvári jezsuita házfőnök).

A rangsort az 1759—1760-iki névsor mutatja. A főkormányzszék tagjai után első helyen jönnek az egyháziak, aztán a főtisztek, utolsó helyen a regalisták, mint magános emberek. 1728-ban a gubernium tagjai a főtisztekben foglaltatnak, az 1759-iki névsorból hiányoznak a szerze-

²⁷ U. o. 1739. okt. 2. 151. sz., 1760. okt. 6. 499—503. sz. Egyéb vonatkozásban e kifejezések: Veszely, i. m. II. k. 113. l. Orsz. lvt. Erd. kanc. oszt. 1740-ben 38. sz.

²⁸ Veszely, i. m. II. 207—113. l.

tes rendek, 1760-ban új a kolozsmonostori konvent.²⁹ Ami a számarányt illeti, 1728-ban a szavazatok száma 176, 1740-ben, mivel a tagok a téli rossz utak, betegségek miatt a megjelenésben gátolva voltak, 123.³⁰ Az összegyűltek között legnagyobb számmal voltak a világiak, amint az 1748-iki papi névsorból következik. Az egyháziak száma ugyanis 27 volt.³¹ A világiak között a regalisták vagyis a főurak alkották a többséget, a főtisztek mellettük kisebbségben maradtak.

A jelölő tagok összeállítását szemlélve, azt látjuk, hogy a guberniumi tagok, a papság, a főtisztek, a táblabírák, szerzetes főnökök állásuknál fogva vettek részt a választásokon, a regalisták csak főurak lehettek. Nincs szó a városok, tanítótestületek, köznemesség megjelenéséről. A gyűlés összetétele tehát arisztokratikus, mint amilyen az egész kor, amelyben e jelölések folytak. A gondolat azonban, amely a névsor összeállításakor irányadó volt, szociálisnak is nevezhető. Az akkori közlekedési és megélhetési viszonyok között ugyanis magának az országgyűlésnek összeállítása is hasonló képet mutat. A szegényebb köznemesség, a személyes megjelenés költségeit nem bírva, csak képviselőket küldött a gyűlésbe. A püspökjelölésen megjelenő főtiszteket olyanoknak is lehet tekinteni, mint akik a megyebeli katolikusosságot képviselték, az espereseket olyanoknak, mint akik több egyházközség érzését fejezték ki, ide számítva a városok, iskolák képviselőit is. Főtisztek csak a környékből jöttek, de a jelölés helye változott, talán éppen azért, hogy több vidék is beleszólhasson a főpásztor jelölésébe. Az uralkodó a püspökjelölő gyűlés összehívásakor a szavazókat általánosságban a választott egyházi személyekben és a főurakban jelölte meg. Tehát ugyanazokban, mint akik a vikáriust is választották. Nyilvánvaló tehát, hogy a szavazók kijelölése csak a régi erdélyi szokás helybenhagyása. Az általános utasítás alkalmazása már az erdélyieké, akik a szavazókat az időknak megfelelőleg osztályozták. Az összehívó bizonyos fokig szabadkezet nyert, amennyiben a főtisztek vidékének körülkerítése és a regalistáknak megállapítása elsősorban rajta fordult meg. Alkotmányos időben a regalistákat országgyűlések tartásakor számon tartották, ez abszolutisztikus korszakban az országgyűlések tartása azonban rendetlenül történt.

A püspökjelölő gyűlés elnöke, mint láttuk, csak a katolikus gubernátor lehetett, mint ahogy ő is volt.³² A gubernátor azonban félre állott olyankor, amikor a püspökjelölés idején a volt püspök még Erdélyben tartózkodott. Ilyen volt báró Klobusiczky Ferenc, akit a felség Erdélyből más püspökségre helyezett át és távozása előtt az utódját jelölő gyűlést vezette.³³ A gyűlés feladata az volt, hogy a püspökségre hár-

²⁹ L. Orsz. lvt. Erd. kanc. oszt. következő püspökjelölésről szóló iratait: 1728-ban 72., 1729-ben 27., 1759-ben 165–168., 1760-ban 499–503. sz., Veszely, i. m. II. 112–113. l.

³⁰ U. o. 1729-ben 27. sz. és 1740-ben 38. sz. alatt van egy-egy kimutatás a szavazatok teljes számáról.

³¹ Veszely, i. m. II. 110. l.

³² Orsz. lvt. Erd. kanc. oszt. 1740-ben 38. sz. iratban.

³³ Veszely, i. m. II. 109. l.

mat jelöljön (kandidáljon), akik közül a felség egyet püspökké nevezzen ki. Az uralkodó az iratban, amelyben a szavazást megengedte és megparancsolta, a szavazók lelkére kötötte, hogy a három jelölt feddhetetlen életű, jó erkölcsű, alkalmas és érdemes, tudománnyal, jámborsággal és a püspökséghez szükséges egyéb tudományokkal ellátott legyen.³⁴ Ékes tulajdonságok, amelyek az egyházfőt a középszerűségből magasan kiemelik és a tisztelet koszorújával övezik!

A püspökjelölő gyűlés az uralkodó leiratának felolvasásával kezdődött. A szavazásra alkalmas helyen, — mint mondták — szabályszerűen, amilyen sértetlen engedelmesség hű alattvalókhöz illik, olyan ünnepélyességgel és tiszteletnyilvánítással felolvasták, megcsókolták a felség levelét, amelyben a püspökség betöltésére irányuló elhatározását tudatta. Szórol szóra felolvasták, amint azt a felség parancsolta: rövid időn belül a püspökségre három érdemes embert jelöljenek. Az 1728-ban küldött felszólítás kiemelte, hogy a jelöltek a benn levő és künn való, azaz nemcsak erdélyi papok közül valók legyenek.³⁵ Az uralkodót mindenesetre az a gondolat vezette, hogy megfelelő jelöltek keresésére nagyobb legyen a terület. Az erdélyiek az uralkodó meghagyásához következetesen alkalmazkodtak, azonban az erdélyi érdekeket sohasem tévesztették szem elől. Lelkesültségük elsősorban erdélyiekért lángolt fel, és az erdélyiek kedvéért a jelölésben módosításokat is eszközöltek. Az uralkodó levelének felolvasása után a templomba vonultak. Itt előbb egy szívvel-lélekkel, mint mondták, a felség szerencsés uralkodásáért könyörögve, ünnepélyes *Veni Sanctet* mondtak. Mise után mindkét státusból, az egyháziakból és világiakból, szavazatszedőket választottak és a gubernátor elnöklete alatt a szavazáshoz fogtak. A szavazás megkezdése előtt az elnök valószínűleg megmutatta a püspökségre pályázó magyarországiak irásait is. Megtörtént ugyanis, hogy egyesek egyenesen az uralkodóhoz fordultak a püspökségért való kérésükkel. Nagyon valószínű tehát, hogy mások viszont a legelső forrástól, a státusgyűlés jelölésétől, vártak sikert. A magyarországi papok részéről valamelyes jelentkezés elhihető, mivel őket nem ismerték itt annyira, mint az erdélyieket. Lehet, hogy maguk a jelölő tagok is előállottak külső jelöltek ismertetésével. A hosszas tanácskozásokból magyarázható meg ugyanis, hogy egy-egy jelölő gyűlés napokig is eltartott. Hogy az erdélyi papok jelölésük érdekében kérést adtak volna be, az nem hihető, mivel közben ferencendi és jezsuita is kapott szavazatot, ezek pedig semmiesetre sem kérhették a püspökséget.

A jelölők szavazólapjukat külön edénybe (urna) helyezték. Tehát szabadon és titkosan szavaztak. A szavazólapok felbontásából kitűnt, hogy ki-ki hány szavazatot kapott. A szavazatok többsége szerint (*per pluralitatem votorum*) állapították meg az eredményt.³⁶ A szavazók csak egy-egy szavazatot adtak le, vagyis ki-ki arra szavazott, akit a

³⁴ Orsz. lvt. Erd. kanc. oszt. 1728-ban 72., 1739-ben 151. sz., 1740-ben 38. sz., 1759-ben 165—168. sz., 1760-ban 499—503. sz. alatt. Veszely, i. m. 111—113. l.

³⁵ Orsz. lvt. Erd. kanc. oszt. 1728-ban 72. sz., 1740-ben 38. sz., 1759-ben 165—168. sz. irataiban.

³⁶ U. o. 1728-ban 72. sz., 1740-ben 38. sz., 1759-ben 165—168. sz. alatt.

püspökségre legmegfelelőbbnek tartott. A háromnak neve, akik legtöbb szavazatot kaptak, a rájuk eső szavazatok sorrendjében került az uralkodó elé válogatás és kinevezés végett.

A felterjesztett névsorban többször eltérés volt, három helyett ugyanis közben felterjesztettek négyet, sőt hatot is. Az eltérés oka, amint a nevekből megállapítható, vagy az, hogy a jelölésben csak hatodik helyre került be erdélyi, vagy az, hogy a jelölteket két részre osztották: külön vettek három magyarországit és külön három erdélyit. Volt olyan eset, hogy három erdélyihez kellett csatolni egy nem erdélyit. Tehát a hármass jelölés szabadságából is engedtek, csakhogy az erdélyiek kerülhessenek előtérbe.

2.

Az egyes jelölések eredménye a következő:

1. Az erdélyiek a püspökség visszaállítását 1713-tól, Mártonfi György püspök kinevezésétől, számították. Hogy a püspökség visszaállítójának III. Károly királyt tartották és a püspökség kezdetét Mártonfira vezették vissza, azt a bécsi alkancelláriának az uralkodóhoz intézett irata mutatja. Amióta az erdélyi püspök, — írta a kancellária 1759-ben, — Károlynak vallásosságából és apostoli buzgóságából az ősi székebe, amelyből egy századnál hosszabb ideig a nem-katholikus fejedelmek miatt távol maradni kényszerült, visszaült, most hatodik alkalommal kérnek a királynőtől, Mária Teréziától, püspököt. Ezek közül legalább kettő erdélyi volt, a többi a magyar királyság egyházmegyéiből került ide.³⁷ Vagyis Mártonfi után számítva, most hatodszor kértek püspököt, a hetediket Mária Terézia ez évben ki is nevezte, gróf Batthyány József személyében.

Az idézett kancelláriai iratból úgy látszik, mintha a Katolikus Státus az első alkalommal még nem kért volna a felségtől püspököt, tehát az első alkalmat elszalasztotta autonómiájából következő püspökjelölő joga gyakorlásához. A magyar király legfőbb kegyúri jogáért aggodalmaskodó egy-két író éppen e ponton keres gyökeret, hogy abba kapaszkodva, az erdélyi püspökjelölő jogtól való ijedelmét igazolja. Hivatkoznak arra, hogy sem Ilyés, sem Mártonfi kinevezésekor az erdélyiek nem szólaltak fel az ellen, hogy a király az ő megkérdezésük nélkül tette őket püspökökké. Ilyés kinevezéséhez azonban az erdélyiek nem szólhattak hozzá. Kinevezésekor ugyanis még nem volt több, mint

³⁷ „...Et haec spes patriae filiorum ecclesiasticorum praemissa humilima relatione expressa eo magis intendi videretur, quod iam inde, ex quo pietate et apostolico zelo divi quondam Romanorum imperatoris Caroli Sexti, desideratissimi Majestatis Vestrae Genitoris, Transylvaniensis episcopus sedi avitae, ex qua ultra saeculum exesse iubebatur sub acatholicis principibus, restitutus esset, sextus nunc a Majestate Vestra Apostolica Regina peteretur episcopus, haecenusque duo saltem patriae filii praefuerant, reliquos ex regni Hungariae dioecibus illuc mittere altissimis ordinationibus visum fuisset.“ Orsz. lvt. Erd. kanc. oszt. 1739-ben 165—168. sz. Keltezés 1759. ápr. 3. Bécs.

az úgynevezett választott püspökök, akiket az erdélyiek nem ismertek el. Mint mondtuk, utóbb kiküldötték őt Erdélyből. Az első püspök, Mártonfi György, kinevezésével is más a helyzet, mintsem hogy az emez elhamarkodott véleménynyilvánításra támasztékot nyújtana. Az történt ugyanis, hogy Ilyés halála után a Katholikus Státus vezetői megfelelő egyházi személy jelölésére megbeszélést tartottak. Nem tudtak megegyezni, mivel az erdélyiek között a püspökségre nem találtak elég képzett papot, a külsőket meg nem ismerték. Megbízták tehát az erdélyi alkancellárt, hogy nevükben kérje meg az esztergomi érseket, Keresztély Ágost szász herceget, hogy ő jelöljön alkalmasokat. Hangsúlyozták, hogy a jelölt elsősorban erdélyi legyen; az érsek legyen tekintettel a jelölendő nemes származására is, mivel itt arra is ügyelni kell.

Az érsek ajánlása a következő volt: 1. Mártonfi György esztergomi kanonok, 2. Ghillány György esztergomi kanonok, 3. Sigray János szepesi prépost, 4. Liptay János pozsonyi kanonok. Az érsek a király figyelmét elsősorban az első helyen ajánlott Mártonfi Györgyre hívta fel, mint aki Erdély szülötte, buzgó, békeszerető, hűséges alattvaló. A többi jelölthöz is fűzött ajánló szöveget. Az erdélyiek Mártonfi jelölését nagyon szívesen fogadták és kinevezését óhajtották.³⁸

Nyilvánvaló tehát, hogy a Katholikus Státus már az első alkalommal autonómiájának szellemében járt el. Kezdeményezéséből jelölendő püspökről gondoskodott, annak kinevezését természetesen, kifogáselérés nélkül tudomásul vette. Az egyházmegye szervezéséhez idő kellett, a püspökjelöléssel szemben még meglehetősen tájékozatlanul állottak. Az erdélyi papság szemínárium hiányában megfelelő nevelést nem kaphatott, a Rómában, Bécsben, Nagyszombatban, Olmützben, a pápai és Pázmány-féle alapítványon tanuló erdélyiek meg rendszerint a magyarországi klérusban helyezkedtek el. Ilyen körülmények között fordultak az esztergomi érsekhez, hogy ez esetben ajánljon nevükben püspököt. Erdély a fejedelemség korában egyébként is az esztergomi érsek gondoskodása alatt állott, oda fordultak tehát most is. A jelöléshez való jogukat és igényüket a primás felkérésével ez első alkalommal is bizonyították.

Amikor az uralkodó apostoli királyi joga alapján Mártonfit erdélyi püspökké kinevezte, a kinevező irat az erdélyiek ilyen jelöléséről nem tett említést. De nem tett később sem, amikor pedig szavazás útján kerültek eléje a jelöltek. Általában a püspökök kinevező iratából a püspökjelölésre vagy nem jelölésre nézve semminemű következtetést nem lehet levonni, mivel a kinevező irat formája állandó szokott lenni. Olyan esetben is, amikor a király erdélyi püspököt nem a Státus jelöltjei közül tett, hanem azt vagy mások ajánlották, vagy a maga elhatározásából tette püspökké, a szokott kifejezés: ... több hitelt érdemlő

³⁸ Az Orsz. lvt. Erd. kanc. oszt. 1713-ik évi 7. sz. alatt lévő primási felterjesztés alapján e jelölést részletesen leírja Dr. Temesváry János, *Öt erdélyi püspök rangemlése c. értekezésében*. Erd. Múzeum, 1910. 254–256. l.

híve tanuskodásából és különös ajánlásából ismeri.³⁹ Világos tehát, hogy akik Mártonfi püspök jelölésének elmaradását az ő püspöki kinevező iratával akarnák bizonyítani, éppen úgy elveszítenék maguk alatt a talajt, mint akik rossz néven veszik, hogy az erdélyiek nem tiltakoztak — szerintük — jelölés nélkül való kinevezése ellen.

2. Mártonfi püspöksége alatt az uralkodó visszaállította a püspöki javadalmakat, a káptalant. Ő 1716-ban jött be Erdélybe és 1722-ben bekövetkezett haláláig eltelt annyi idő, hogy az alatt a Katholikus Státus szervezkedett és püspökjelölő jogával élhetett.

A püspökjelölő gyűlés 1722. február végén vagy március elején Szebenben zajlott le. Az 1722. március 1-ről szóló irat szerint ugyanis a Katholikus Státus ekkor egyértelműleg (communi voto) a következőket ajánlotta:⁴⁰ 1. báró Mednyánszky Ferenc püspök, esztergomi nagyprépost, 2. Spáczai Pál püspök, esztergomi vikárius, 3. Olasz Pál püspök, esztergomi kanonok, 4. Kántor István győri kanonok, 5. Kis János püspök, egri nagyprépost, 6. Antalfi János gyulafehérvári nagyprépost.

A feltüntetett névsor elárulja, hogy az erdélyiek a legelőkelőbbek közül válogathattak. Közük megkülönböztetéseket tenni nehéz lehetett. Öt magyarországi, köztük négy egyházmegye nélkül való püspök került be a jelöltek közé, csak a hatodik helyre jutott be az erdélyi Antalfi János nagyprépost. Nem nehéz felismerni, hogy három helyett éppen azért terjesztettek fel hatot, hogy a jelöltek közül erdélyi is bekerüljön. Az uralkodó az első helyen felterjesztett Mednyánszky Ferencet nevezte ki, ez azonban betegségére való hivatkozással a püspöki széket nem fogadta el. Fájdalommal értesültek, írta a Katholikus Státus 1722. december 29-én, hogy báró Mednyánszky püspök, kit a felség apostoli királyi jogából az ő legalázatosabb kérésükre erdélyi püspökké kinevezett, egészségi állapota miatt magáról e tisztelet elhárította.⁴¹

3. Helyébe három jelöltet terjesztettek fel:⁴² 1. Olasz Mihályt, 2. Antalfi János gyulafehérvári nagyprépostot, 3. Létai István gyulafehérvári kanonokot. Antalfi, aki már előzőleg is a jelöltek között szerepelt, nyerte el a püspökséget.

4. Antalfi halála után a Katholikus Státus 1728. szeptember 8-ra Kolozsvárra püspökjelölő gyűlésre jött össze. A gyűlés jelöltjei az erdélyiek közül: 1. Demeter Márton gyulafehérvári nagyprépost (38), 2. Létai István gyulafehérvári vikárius (20), 3. Csató Elek szentferenc-rendi provinciális (27); a künn lévők közül: 1. Spáczai Pál (18), 2. Lúcsiniczky István (16), 3. Zorger (Sorger) György (7 szavazattal).⁴³

³⁹ Pl. Sztojka Antal, gr. Batthyány Ignác, Kovács Miklós püspökök kinevező iratában is e kifejezések szerepelnek, holott ezeket nem a Katholikus Státus jelölte. Orsz. lvt. Erd. kanc. 1749-ben 115. sz., 1780-ban 847. sz. és 1827-ben 1853. sz. alatt. Nincs szó a státusgyűlés jelöléséről a pápához küldött írásban sem, viszont a pápa a király kinevezési jogát nem említi a püspök megerősítő iratában. (U. o. 1760-ban 499–503. sz.)

⁴⁰ 1722. március 1-én Szebenben kelt kísérő irat másolata Orsz. lvt. Erd. kanc. oszt. 1724-ben 60. sz.

⁴¹ U. o. a Kath. Státusnak 1722. dec. 29-én Kolozsvárról a felséghez és a kancelláriához küldött felterjesztésében. — ⁴² U. o.

⁴³ U. o. A felséghez és kancelláriához e napról küldött felterjesztésekben. 1728-ban 72. sz.

A szavazás eredményének teljes kimutatása egyébként a következő: az erdélyiek közül Demeter Márton nagyprépost 38, Létai István vikárius 20, Lukács András kanonok 16, Nagy Pál kanonok 1, Szabó Mihály kolozsi főesperes 6, Cseh Mihály háromszéki főesperes 4, Vikári Ferenc kolozsi plébános 1, Csató Elek ferencrendi provinciális 27, Körmendi Imre jezsuita 1, Antalfi István kolozsvári ferencrendi házfőnök 1 szavazatot kapott. A külsők közül: Spáczai Pál 18, Lusinczy István 16, Sorger György 7, Illyés János 2, Bartakovics 6, Hosdoviczki 1, Kebell Mihály 1, gróf Forgách Pál 1, Görgei Imre jezsuita 9 szavazatot nyert.⁴⁴ Összeolvasták tehát, hogy kik kaptak legtöbb szavazatot, és a felséghez küldött felterjesztésben az erdélyiek és a külsők közül is hármat-hármat terjesztettek föl. Itt tehát a hármas jelölésnek a választottak két csoportra osztásával tettek eleget. Mindenesetre érdekes ötlet annak elérésére, hogy az erdélyi jelöltek számát növeljék.

A felség Sorger Györgyöt tette püspökké, aki ilyenformán csekély 7 szavazattal lett Erdély főpásztora.

5. Sorger után a Katholikus Státus újra a jelölés megengedését kérte. Az engedély birtokában a státusgyűlés 1740. január 25-én a szavazást megtartotta. Ennek eredményeképpen ifj. gróf Forgách Pál 11, gróf Zichy Ferenc 7, Nazdreviczki István 5, Torma István 17, Kastal János 24, Cseh Mihály 2, gróf Barkóczy Ferenc 6, Demeter Márton 22, Csató Elek 19, Biró János 5, gróf Berényi Zsigmond 2, gróf Esterházy Imre 1, Vikári Ferenc 2 szavazatot kapott.⁴⁵ A státusgyűlés hármat terjesztett a felség elé, mint akik a legtöbb szavazatot kapták.⁴⁶ Ezek: 1. Demeter Márton gyulafehérvári nagyprépost, 2. Kastal János gyulafehérvári vikárius, 3. Csató Elek ferencrendi tartományfőnök.

A sorrendben feltűnő, hogy azt nem a szavazatok számarányában állították össze, így Demetert tették első helyre, holott e hely Kastalt illette meg. Ugyanígy tettek már az előző püspökválasztáskor Csató Elekkel. A jelöltek csak erdélyiek voltak, holott eddig külsők is mindig szerepeltek. Ez a körülmény lényegesen belejátszhatott, hogy Mária Terézia királynő az autonómiának immár gyakorlattal is szentesített jogát mellőzve, nem a jelöltek közül nevezett ki püspököt. Első ütés a megszerzett szabadságon és veszedelmes előjel a kinevezés gyakorlásában!

6. Ugyanez az eljárás ismétlődött a következő püspök kinevezésében is. A státusgyűlés jelöltjei: 1. Kastal János erdélyi nagyprépost (58), 2. Biró János kolozsvári plébános (38), 3. Torma István gyulafehérvári kanonok (37 szavazattal).⁴⁷

Az erdélyiek megint abba a hibába estek, hogy csak erdélyit jelöltek. A királynő azonban a megindult katolikus restauráció fellendítésére, úgy látszik, az erdélyieket nem tartotta elég erőseknek, s er-

⁴⁴ U. o. megvan a szavazásról szóló katalogus keltezés nélkül.

⁴⁵ U. o. 1740-ben 38. sz. alatt van a szavazásról szóló katalogus január 25-iki keltezéssel.

⁴⁶ A január 24–26-ról szóló megyesi státusgyűlési felterjesztést l. u. o.

⁴⁷ Beke Antal, *Az erdélyi egyházmegyei papnövelde történeti vázlata*, 18. l.

délyit sohasem nevezett ki püspöknek, holott hétszer töltötte be az erdélyi püspöki széket. 1749. április havában Stojka Zsigmond Antal egri kanonokot tette meg erdélyi püspökké,⁴⁸ aki mint konvertita a királynő különös kegyét bírta.

7. Stojka Zsigmond püspök lemondása után új püspökről kellett gondoskodni (1759). A jelölés eredményeképpen: 1. Salbeck Mátyás gyulafehérvári nagyprépost 46, 2. gróf Batthyány József pozsonyi nagyprépost 32, 3. gróf Kemény László 19 szavazatot kapott. A királynő a második helyen jelölt gr. Batthyány Józsefet nevezte ki püspökké.⁴⁹

8. Mivel Batthyány rövidesen a kalocsai érseki székbe ment át, már a következő 1760-iki évben új püspökre lett szükség. A státusgyűlésen a legtöbb szavazatot kaptak: 1. Salbeck Mátyás nagyváradi nagyprépost (26), 2. Biró János gyulafehérvári nagyprépost (22), 3. gr. Kemény László (22), 4. Bajtay Antal piarista rendfőnök (20 szavazatot).⁵⁰ Az előző példákön okulva most a negyedik helyen magyarországi jelöltet is helyeztek e felterjesztettek közé. Salbeck ugyan átment a nagyváradi káptalanba, de Erdélyből került ki és az erdélyiek is mellette, mint az erdélyi viszonyokkal ismerős mellett, foglaltak állást. Kemény László is erdélyi származású volt. A királynő választása a negyedik helyen levő Bajtay József Antalra esett.

Mária Terézia királynő még három erdélyi püspököt nevezett ki: Manzador Pius püspököt, barbanita generalis minisztert (1773.), ennek halála után gróf Kollonitz László nagyváradi kanonokot (1774.), amikor meg ez nagyváradi püspök lett, gróf Batthyány Ignác egri nagyprépostot (1780.). De ezeket már nem a Katholikus Státus jelölése alapján, sőt senkit meg nem kérdezve, közvetlenül, „proprio motu“, amint azt a bécsi tanács kifejezte.⁵¹

Európában ez időben az egyház és az állam viszonyának rendezéséről sok szó esett. Az úgynevezett felvilágosodás szellemében lefolyt viták az egyházi álláspontra nem mindig voltak kedvezőek. Kollár János Ádám könyvei, amelyek a nemzeti egyházban a királyi hatalom felsőbbségét hangoztatták, éppen ez időben jelentek meg (1762., 1763.). A korviszonyok hatása alatt állott a királynő is, felvette az apostoli királyi címet és hatalmának egyoldalú magyarozatával az erdélyi püspöki szék betöltésénél szokásos gyakorlatot mellőzte. Állami érdekek vélt újításai (catholica commissio behozatala, a püspökjelölés mellőzése) az erdélyi Katholikus Státus autonómiáján érzékeny sebeket ütöttek. E sebek gyógyítására irányuló szándék meg-megújuló méltatlankodást váltott ki a katolikusokból.

⁴⁸ Kinevező iratát l. Orsz. lvt. Erd. kane. oszt. 1749-ben 115. sz. alatt.

⁴⁹ U. o. 1759-ben 165–168. sz.

⁵⁰ U. o. 1760-ban 499–503. sz. alatt.

⁵¹ U. o. 1799-ben 239. sz. alatt 1799. jan. 4-én Bécsből keltezett tanácsi felterjesztésben.

3.

A Katholikus Státus a püspökjelölés eredményét felterjesztette a királyhoz. A felterjesztést jegyzőkönyvszerűleg állították össze. A császár iratához képest, — mondják — amelyben a püspökjelölő gyűlés megtartását megengedi és megparancsolja és három alkalmas személy jelölését kívánja, a gyűlés tagjai a kitűzött napra és helyen összejöttek és a régi idő óta szokásos eljárás szerint a jelölést végrehajtván, a felsoroltak a nevük mellé írt szavazatot kapták. Kérték a felséget, hogy tegyen resolútiót vagyis hozzon végzést.⁵²

A felterjesztést a bécsi alkancellária útján tették meg, ahová a jegyzőkönyvet kísérő irattal küldték. E kísérő iratban jegyzőkönyvük továbbküldésére szólították fel a kancelláriát, kiemelve, hogy a továbbítást ne húzza-halassza hosszú ideig. Eleinte a kancelláriának küldött kísérő irat bővebb volt, azonos a királynak küldött irással. Māskor ez irat csak a gyűlés menetének lefolyását tartalmazta.⁵³ A helyzetet, amelyet a kancellária a püspökjelölés ügyében elfoglalt, legjobban az 1728-iki státusi irat világítja meg. Nem kételkednek, — írta a Katholikus Státus a kancelláriához, — hogy vallásuk iránt érzett szeretetből ő felségének olyant igyekeznek beajánlani, aki az egész vallásnak tükörképe lesz. E szövegezés mutatja, hogy a Státus a kancellária kath. tagjainak vallási együttérzésére számított. Az lett volna a természetes, hogy a püspökjelölésről szóló írást az alkancellár minden megjegyzés nélkül a királyhoz juttatja, hogy az valamelyik jelöltet legjobb belátása szerint kinevezhesse. A távoleső Erdély ügyeinek nem ismerése eredményezte, hogy az uralkodó a kancelláriától most külön információra is szorult. Legnagyobb hiba az volt, hogy a Katholikus Státus a felküldött névsor mellé semmiféle magyarázó írást nem küldött, a megjelölt személyek érdemeire, korára, bizonyos szempontok szerint vett alkalmas voltára, a katolikus restauráció korában óhajtott tetterejükre nézve felvilágosítást nem nyújtott. Csak az történt meg több ízben, hogy a gubernátor vagy a káptalan egy-egy jelölt mellett síkra szállott és annak kinevezését kérte. De kérésük is csak egyet emelt ki a több közül, anélkül hogy érdemeit a többivel való összehasonlítás révén mutatta volna be.

A Katholikus Státusnak az információban való szűkszavúsága, helyesebben hallgatása eredményezte, hogy a püspökkinevezésben más kívül álló testület, amilyen volt a bécsi alkancellária, jelentékeny szerephez jutott. Nélküle az uralkodó valóban a legtöbb esetben tanács-talanul állott volna, hogy az eléje terjesztett nevek közül melyiket válassza. A kancellária tehát a Katholikus Státusnak a felséghez küldött irásához tette a maga felterjesztését is. E felterjesztés a Státus jegyzőkönyve alapján hosszabb-rövidebb leírását adta a püspökjelölő gyűlés-

⁵² Ilyen státusgyűlésről szóló felterjesztések fennmaradtak 1728., 1740., 1759., 1760-ból. Orsz. lvt. Erd. kanc. oszt. 1728-ban 72., 1740-ben 38., 1759-ben 165—168., 1760-ban 499—503. sz. alatt.

⁵³ U. o. 1722-ben 60. sz., 1728-ban 72. sz., 1740-ben 38. sz. alatt.

nek, felsorolta a jelölteket és személyükre nézve felvilágosítással szolgált. Sőt közben-közben ennél tovább ment és egy-egy jelölt mellett állást is foglalt. Pártfogását az előtérbe helyezettnek kiváló tulajdonságaival, vagy az erdélyi közszükséglettel, közóhajtással indokolta meg.⁵⁴ Volt olyan jelölt, aki a maga érdekében külön is írt a kancelláriának, másokat az erdélyi papság, káptalan ajánlott a kancellária figyelmébe.⁵⁵ A felség a jelöltek arravalóságát mérlegelvén, a megfelelőséget belátása szerint állapította meg. A kancellária iratára 1759-ben ráírta például: *Nomino Batthyány iuxta etiam votum cancellarii*. A kancellária e végzés alapján kiállította a kinevező okiratot, amelyet a felség és a kancellár írtak alá.

Alkotmányosabb világban a kancelláriának e beleszólása is méltán szemet szűrt volna, most az önkényes uralkodás még azzal a ferdeséggel is fokozódott, hogy az erdélyi gyűlés jelölését az alkancellár előterjesztése alapján a bécsi minisztertanács is tárgyalta és a kinevezésre vonatkozólag véleményt terjesztett az uralkodó elé. Közbeékelődésének erőszakosságát növelte, hogy az erdélyi gyűléstől jelöltek mellett olyanokat is számításba vett, akik a Katholikus Státus megkerülésével püspöki kinevezésüket közvetlenül a császár-királytól kérték. A bécsi minisztertanács, amelyet előkelő pártfogók is támogattak, ez érvényesülést keresőket közben az erdélyi jelöltek rovására is kinevezésre ajánlotta. Ha a püspökséget valaki a Státus mellőzésével a kancellária útján gondolta elérhetőnek, annak kérése is most a bécsi minisztertanács elé került. Azokban az esetekben, amikor a felség az erdélyi alkancelláriát közvetlenül hallgatta meg és a bécsi minisztériumot mellőzte, ilyen önmagukért folyamodók nevei nem tűnnek elő. Ez a körülmény azt sejteti, hogy a kancellária ilyen esetben kérésüket nem vette tekintetbe. Ilyen minisztertanácsról följegyzés az 1723., 1729. és 1741-ik évből maradt fenn. Ez esetekben a bécsi minisztertanács erdélyi ügyeket tárgyalta s köztük az erdélyi alkancellár a be nem töltött erdélyi püspökség ügyét is előadta. A minisztertanács a püspökjelölés kérdésében véleményt formált, hármas jelölést tett, azonfelül felemlítette azokat is, akik önmaguk kérték a püspökséget.⁵⁵ E gyűlésen az erdélyi alkancellária az erdélyi álláspontot képviselte és a bécsi minisztertanácsot is ez irányban igyekezett hangolni. Az ajánlásokban, amelyekkel a minisztertanács a felség előtt érvelt, a papi kellekek mellett az erdélyi főkormányzszéki tanácsosságra való alkalmaság is szerepelt. Ez utóbbi szempont kiemelése az erdélyi alkancellária felvilágosításának eredménye. Megállapítható, hogy a bécsi minisztertanács általában a kancellária véleményét támogatta.

A király döntése teljesen szabad volt és esetenként megfigyelhető, hogy az egyes kinevezéseknél mi hathatott reá legjobban. Észérint: 1. Mártonfi György kinevezésekor, amikor az erdélyiek kérésére az esztergomi primás terjesztett a felség elé alkalmas egyéneket, az első

⁵⁴ U. o. 1759-ben 165–168., 1760-ban 499–503. sz.

⁵⁵ U. o. 1723. dec. 30-án (U. o. 1724-ben 60. sz.), 1729. febr. 25-én (U. o. 1729-ben 27. sz.), 1741. febr. 7-én (U. o. 1741-ben 23. sz.).

helyen ajánlott Mártonfi érdemei a többi előterjesztett kiválóságait erősen felülmúlták.⁵⁶ 2. Mednyánszky Ferenc kinevezésével, akit a Katholikus Státus első helyen terjesztett fel, a felség ennek kívánságát teljesítette. 3. Mednyánszky nem foglalta el a püspöki széket, amire a Katholikus Státus Olasz Mihályt, Antalfi Jánost és Létai Istvánt jelölte.

A minisztertanács 1723. december 30-án foglalkozott a püspökség betöltésével. Ez év április 26-án benyújtott véleményére hivatkozva, megismételte akkor tett ajánlatát. E szerint az erdélyi és a Magyarországból ajánlottak közül a következő jelölést tette: 1. Táhi Károly leleszi prépost, 2. Antalfi János gyulafehérvári nagyprépost, 3. Barbácsi Ferenc kalocsai kanonok, vikárius. Az erdélyi jelöltek közül a minisztertanács tehát csak Antalfi Jánost tartotta meg, akit a Katholikus Státus két ízben is jelölt. Táhi Károly mellett a minisztertanács felhozta, hogy öt két bitoros, Magyarország érsekei, a nádor és több egyházi és világi méltóság ajánlja. A király azonban az erdélyiek jelöltjét, Antalfi Jánost, nevezte ki püspökké. A miniszteri iratra ráírta: *Nomino Ioannem Antalfi, Carolus.*⁵⁷ Tekintélyének növelésére, miként már Mártonfi György püspökkel is tette, őt báróvá nevezte ki. E címet utódjai is jó darabig megtartották. Megemlítendő, hogy Barbácsi Ferenc a felséget érdemeire való hivatkozással kérte, hogy nevezze ki őt püspökké. Ugyanezt kérte Vernich József c. püspök.⁵⁸

4. Antalfi János után a püspökjelölő gyűlés hat jelöltet terjesztett a felség elé, három erdélyit és három magyarországit. Az erdélyiek: Demeter Márton, Létai István, Csató Elek; a künn valók: Spáczai Pál, Lusinczky István, Sorger György. A jelöltek között Erdélyben Demeter Márton nagyprépostnak volt legnagyobb pártja. Érdekében felírt az erdélyi papság is, kérve, hogy a felség őt nevezze ki. Iratukban kifejtették, hogy a nagyprépost koros, feddhetetlen jellemű, lelkes, tanult, a többieket jó tulajdonságokban felülmúlja, egyedüli, aki a jelöltek közül az erdélyi nehéz vallásviszonyok között megfelel.⁵⁹ A minisztertanács a felséghez küldött ajánlásában az erdélyi alkancellár előterjesztésére hivatkozva, a Katholikus Státus jelöltjeit a jelölés sorrendjében felsorolta. Ezekon kívül előszámlálta azokat, akik a jelölteken kívül kinevezésüket kérték. Ezek: Kebell Mihály váradi nagyprépost, püspök, ajánlja hg. Esterházy Imre; br. Pechman Antal győri kanonok, c. püspök, ajánlja gr. Sinczendorff Fülöp bitoros, győri püspök; Máriásy Sándor c. püspök, egri kanonok, ajánlja gr. Erdődy egri püspök; Hornisk Miksa apát; P. Sebach János ferencendi provinciális Magyarországon. A jelölést a minisztertanács így változtatta meg: 1. Spáczai Pál püspök, esztergomi vikárius, 2. Sorger György püspök, egri kanonok, 3. Csató Elek ferencendi provinciális Erdélyben.

⁵⁶ A primás felterjesztésére ezt írta: teljesen tetszik. L. a 38. jegyzetet.

⁵⁷ Orsz. lvt. Erd. kanc. oszt. 1724-ben 60. sz. Kinevező okirata u. o. 1724. márc. 13-án.

⁵⁸ U. o.

⁵⁹ U. o. 1728-ban 72. sz. alatt. 1728. szept. 10. Kolozsvár.

A jelöltek ismertetésében kiemelte, hogy a guberniumban szükséges tevékenység, a katolikus ügy előrehaladása és a felség szolgálata miatt a püspökségre Spáczai Pál a legalkalmasabb, mint aki politikai és vallási téren egyaránt forgolódott. Sorger mellett felhozta, hogy a politikai és vallási ügyekben hasonlóképen kiismeri magát, erényeivel és egyéb lelki tulajdonságaival kitűnik. A király az erdélyiek jelöltjét, Sorger Györgyöt, nevezte ki.⁶⁰

5. A következő püspök jelölésére a státuszgyűlés 1740. január havában ült össze; e gyűlésen Demeter Márton nagyprépost, Kastal János vikárius és Csató Elek ferencendi rendfőnök kerültek ki legtöbb szavazattal.

Demeter Márton arra való hivatkozással, hogy ismételten legtöbb szavazatot kapott, kérte, hogy most legyen reá tekintet. Habár, — mondja, — kényelmesebb lenne püspöki terhek nélkül élnie, de nem utasítja vissza a munkát, sőt vérét ontani és életét feláldozni is kész. Csató Elek provinciális kinevezése érdekében gr. Haller János gubernátor írt fel a királyhoz. Hangsúlyozta, hogy a közóhajtság Csató mellett van, nevét a határokon túl is jól ismerik, Isten dicsőségének előmozdítására ő lenne a legjobb püspök. Megvan br. Klobusiczky Ferenc püspök, esztergomi vikárius folyamodása is a felséghez, amelyben ősei érdemeire, képzettségére és a lelkiekben tett fáradozására való hivatkozással kérte a püspökséget.⁶¹

A minisztertanács Kozma József erdélyi kancelláriai referens ismertetése alapján foglalkozott az erdélyi püspökjelölés kérdésével. A felséghez küldött előterjesztésében az erdélyi szavazás eredményének ismertetése után még a következő pályázókat mutatta be: gr. Engel Ferenc püspök, gr. Batthyány Pál győri nagyprépost, Halleivel Ferdinánd osztrák plébános, br. Klobusiczky Ferenc esztergomi vikárius, Bukovsky Vencel püspök, Fábry Jakab nagyváradi kanonok, Kovács Pál nagyváradi kanonok, Máriásy Sándor egri kanonok folyamodtak a püspökség elnyeréséért. A minisztertanács felsorolta a nehézségeket is, amelyek egy erdélyi püspökre várnak. Kormányszéki tanácsosságra való alkalmasság, annyi nemzet és vallás között való helytállás, a törvények ismerete a legfőbb követelmények. A püspök legyen nyelveket ismerő, szolgáljon a románság (egyesült) épülésére, a román püspök miatt legyen képzett ember. Ezek előre bocsátása után az erdélyi jelölteket ilyen sorrendben állították: 1. Demeter Márton, 2. Csató Elek, 3. Kastal János.⁶²

Fennmaradt egy német és latin nyelvű sorrend is az egyes püspökjelöltek és püspökségre pályázók jellemzésével. Ez arra mutat, hogy vagy a minisztertanács adott be külön titkos ismertetést is, vagy a ki-

⁶⁰ U. o. 1729-ben 27. sz.

⁶¹ Mindhárom iratot l. u. o. 1740-ben 38. sz. alatt. Demeter Márton arra hivatkozott, hogy már kétszer mellőzték, holott sok szavazatot kapott. E kétszeres jelölés azt sejteti, hogy Klobusiczky mostani kinevezése előtt volt jelölőgyűlés. Igaz, hogy III. Károly Klobusiczkyt ki akarta nevezni, de jelölőgyűlésnek nincs nyoma.

⁶² U. o. 1741-ben 23. sz.

rály a miniszteriumon kívül másokat is megkérdezett. Ennek példáját utóbb is tapasztaljuk. E német és latin nyelvű sorrend a következő csoportosítást tette: Első helyen állott br. Klobusiczky Ferenc, régi család sarja, teológus és jogász, jó bölcselelő, hű alattvaló, aki az erdélyiek pártoskodásaiba és rokonságaiba nincs belekeveredve. Utána következnek: gr. Batthyány Pál, Fábry, Kovács, Máriásy, Engel, Bukovsky, Demeter Márton, Kastal János, Csató Elek.⁶³

A királynő a Katholikus Státus jelölésének mellőzésével br. Klobusiczky Ferencet nevezte ki püspökké. Elhatározására vagy az hatott, hogy Klobusiczkyt már az előző király is ki akarta nevezni, vagy az imént közölt jellemzés volt reá befolyással. Minden körülmény amellet szól, hogy valláspolitikai céljai megvalósításához az erdélyieket nem látta eléggé alkalmasaknak, valószínűleg azért, mivel erdélyi rokonaik és pártállásuk miatt, véleménye szerint, nem tudtak olyan függetlenül eljárni, amint azt feltételezte. Hathattak rá Klobusiczky előkelő származása és kiváló tulajdonságai is.

6. A következő püspökjelölő gyűlés jelöltjei Kastal János erdélyi nagyprépost, Biró János kolozsvári plébános, Torma István gyulafehérvári kanonok. A királynő ez alkalommal is mellőzte az erdélyi jelölteket és a püspökséget 1749-ben Stojka Zsigmond egri kanonoknak adta.⁶⁴ Stojka Erdély legjelesebb püspökei közül való, a papnevelésre különös gondot fordított, Gyulafehérváron papnevelő intézetet alapított. Jeles tulajdonságai kinevezése előtt is bizonyosan ismertek voltak, amelyek a konvertita főpapot a királynő előtt kedvező színben tüntették föl. Ehhez járult, hogy az erdélyiek csak erdélyi jelölteket terjesztettek eléje, akik közül tervének megfelelőt kiválasztani nem tudott.

7. Stojka után a püspökjelölő gyűlés jelöltjei: Salbeck Mátyás gyulafehérvári nagyprépost, gr. Batthyány József pozsonyi nagyprépost és gr. Kemény László. Az erdélyi papság Salbeck kinevezése érdekében Bécsbe is felirt. Az erdélyi alkancellária is, amely most minisztertanács nélkül küldött felterjesztést az uralkodóhoz, Salbeck mellett foglalt állást. Kifejtette, hogy lovag családból való, régóta Erdélyben működik, németül, magyarul beszél, az országot és annak törvényeit ismeri, az erdélyiek őt honfitársuknak tekintik. Fellépése, tudománya miatt is ő lenne a legalkalmasabb. A királynő azonban a második helyen felterjesztett gr. Batthyány Józsefet tette Erdély püspökévé.⁶⁵

8. Batthyány távozása után a püspökjelölő gyűlés jelöltjei voltak: Salbeck Mátyás, most már nagyváradai nagyprépost, Biró János gyulafehérvári nagyprépost, gr. Kemény László és Bajtay Antal piarista rendfőnök. Ez esetben is a kancellária foglalkozott a királynőhöz küldött felterjesztéssel. A Státus jelöltjeit változatlan sorrendben feltüntetve, róluk véleményt mondott. A jellemzés Bajtayn kezdte, Biróval és Keménnyel folytatta, legtöbbet Salbeck jellemzésénél időzött,

⁶³ U. o. 1740-ben 38. sz.

⁶⁴ U. o. 1749-ben 115. sz.

⁶⁵ U. o. 1759-ben 165–168. sz. Az erdélyi alkancellária Bottyán-nak írta, de a királynő már jól írta a nevét.

dicséretekkel halmozva el őt. Bajtayról megírta, hogy rendjében érdemes ember, nem régen lett rendfőnök, kiválóan képzett, a királyi aulában, mint József herceg (a későbbi II. József) nevelője ismeretes. A királynő Bajtay piarista rendfőnököt nevezte ki.⁶⁶

II.

A catholica commissio jelölési kora.

(1799—1827)

A guberniumban levő katolikus tanácsosok a püspökjelölő gyűlés összehívásában eddig is szerephez jutottak. Minden szervezet nélkül ugyan, de mint katolikus tanács a katolikus ügyek tárgyalásába a guberniumban beleszóltak. Az államhatalom kibővítésén egyre erősödő tervszerűséggel dolgozó irányzat, amely célja érdekében az egyházi jogok megnyirbálásától sem idegenkedett, most a katolikus kormányászéki tanácsosokat is számításba vette. Bizottságba szervezte, munkakörrel látta el őket és e bizottságnak állami jelleget adott. E bizottság munkabeosztása, szervezete fokozatosan fejlődött ki és idegenedett el a katolikus autonomiáról eddig alkotott egységes felfogástól és annak egységes gyakorlatától. Hatásköre kezdetben a luzitániai alap (a jezsuitáktól Portugáliában lefoglalt missziós pénz) kezelése volt, idővel a szebeni katolikus árvaház, majd 1773. után, a jezsuita rend feloszlata után, a rend erdélyi vagyonának igazgatása is kezébe került. Ez egyházi bizottsághoz tartozott mindennemű katolikus ügy, amely a guberniumban szóba jött.

E bizottság latin neve catholica commissio. Külön pecsétet kapott, iratait a gubernium nevében adta ki E (in publico ecclesiasticis) megkülönböztetéssel. Elnöke a gubernium elnöke, ha az kath. volt, egyébként a legöregebb kath. főkormányászéki tanácsos vagy maga a püspök. Tagjai a megalakulástól (1767.) kezdve a gubernátor, a püspök, a kincstartó, a jegyző. Ugyancsak a királynő alatt még két főkormányászéki katolikus tanácsos, egy kincstári tanácsos, utóbb még két katolikus tanácsos, titkár, fogalmazó és irnokok. Tagjainak száma a püspök által kinevezett egyházi férfiúval is bővült. II. József korában külön előadót kapott. Mint látható tehát, a catholica commissio a gubernium katolikus tanácsosait magában foglalta.

E catholica commissiot a Katolikus Státus autonómiájába nem illesztette bele, létezését sérelmesnek tartotta és fennállása ellen küzdött. Azonban az államhatalom azt a katolikusok képvisellete gyanánt kezelte. Ugyanígy gondolkoztak a catholica commissio tagjai is. Ebbéli felfogásuknak írásos bizonyítéka is van, amint azt a felséghez intézett feliratuk igazolja. A püspökjelöléssel kapcsolatban a Katolikus Státust megillető jelölő jogot követelték maguknak olyan alapon, hogy ők

⁶⁶ U. o. 1760-ban 499—503. sz. A királynő a felterjesztésre sajátos kifejtés alapján így írta rá végzését: „nomino patay.“

a Státust képviselő kebelbeli bizottság.⁶⁷ A *catholica commissio* e felfogásában nem az a fontos, hogy a tény maga igaz-e, hanem az, hogy magát a Katholikus Státus képviselőjének tekintette és az uralkodó is azt látta benne. Az esetben ugyanis, hogyha a *catholica commissio* a püspökjelölésben szerephez jutott, az nemcsak az uralkodó előtt és ő előtte, hanem a katholikusság szemében is a Katholikus Státust megillető püspökjelölő jog elismerését jelentette.

A Katholikus Státus küzdött a *catholica commissio* ellen, mint jogi intézmény ellen, de nem harcolt egyben annak tagjai ellen is. A katolikus kormányzói tanácsosok és mások is, akik a *catholica commissio*-ban voltak, a katholikusság válogatott emberei közül kerültek ki és általában a katolikus álláspont védelmezői. Így a Katholikus Státus a *catholica commissio* mint katolikus testület révén is hatni tudott. E helyzet magyarázza meg, hogy a Katholikus Státus a *catholica commissio* püspökjelölését is a maga javára írhatja és jogainak érvényesítésében érvül felhasználhatja.

Ez időszakban a következő püspökjelölések történtek:

1. Batthyány Ignác püspök 1798 őszén meghalt és új püspöktétellel került a sor. Amennyiben az utolsó három püspököt Mária Terézia királynő a Katholikus Státus jelölésének mellőzésével nevezte ki, vagyis a Státus püspökjelölő jogát 1760 óta, Bajtay megválasztása óta, nem gyakorolta: a régi gyakorlat I. Ferencz király előtt nem állhatott kellő világosságban. Ez a körülmény arra indította az erdélyi alkancelláriát, hogy a püspökjelölés módját az uralkodó előtt felfedje és attól a további eljárásra utasítást kérjen. A nagy nevet szerzett gr. Teleki Sámuel volt ez időben a bécsi alkancellár. Az abszolutisztikus szellemnek megfelelően a bécsi udvari tanács előtt ismertette a választás körülményeit. Erre a tanács, az erdélyi ügyben benne a kancellár is, 1799. január 4-iki üléséből a felséghez feliratot intézett. Ez iratban kifejtette, hogy 1760-ig, azaz Bajtay megválasztásáig, az erdélyi püspökség üreseése esetén a felség a gubernátorhoz és a katolikus kormányzói tanácsosokhoz leiratot intézett, amelyben megengedte és megparancsolta, hogy a választott papság és nemesség bizonyos helyre és időre összejövén, hármas jelölést tegyen. Erre a gubernátor, a katolikus főkormányzói tanácsosok, a káptalan, a fő- és viceesperesek, környékbeli főtisztok, táblai assessorok és a regalisták összejöttek és a jelölést megtették. Mária Terézia azonban a három utolsó alkalommal közvetlenül (*proprio motu*) nevezett ki püspököket. Ezt feltárják a felség előtt, hogy annak akarata szerint javaslatot teheszenek.

A felség határozatképpen ráírta: A kancellária minden további nélkül javasoljon hármat.⁶⁸ E meghagyásból az következne, hogy az alkancellária önhatalmulag, az illetékes tényezők megkérdezése nélkül neveket terjesszen elő, akik közül a felség püspököt tegyen. A felség

⁶⁷ Az iratot l. Forster Gyula közlésében, i. m. 187-ik l. 7640/E. 222. főkormányzói szám.

⁶⁸ Orsz. lvt. Erd. kanc. oszt. 1799-ben 239. sz. Ez esetben nem a minisztertanács szerepel. Tehát az udvari tanácsról vagy a bécsi német kancelláriáról lehet szó.

szavainak ilyen értelmezése azonban nem fedi a valóságot. Az alkancellár nem is volt katolikus és már csak ezért sem tarthatta magát illetékesnek arra, hogy katolikus püspököt az erdélyi katolikusság megkérdezése nélkül ajánljon. A catholica commissionak a felséghez küldött egyik felirata felvilágosítást nyújt a kérdés megoldásáról. 1827-ben ugyanis azt írta a királynak, hogy a Katolikus Státus jelölésének megszűnése óta a Státust képviselő kebelbeli bizottság vagyis a catholica commissio az uralkodó óhajta szerint már három alkalommal terjesztett fel püspökjelölteket.⁶⁹ E három közül pedig az első 1799-ben, vagyis a kancellárhoz intézett fennebb említett királyi intézkedés után lett püspök.

Lehet, hogy a kancellár maga kérte a catholica commissio belevonását, lehet, hogy a catholica commissio szólalt fel a Katolikus Státus joga megvédésében, tény az, hogy ettől kezdve a catholica commissio jelölt. A király tehát a szerzett joggal szemben így is tiszteletet mutatott. Hogy a jelölést nem egyenesen a Katolikus Státusnak engedte át, amint az törvényes lett volna, hanem a catholica commissionak, mint állami katolikus hatóságnak, az annak a gondolkozásmódnak továbbápolása, amely Mária Terézia királynőt is uralkodása végső éveiben vezette. De azzal, hogy a catholica commissionak, amelyet az állam a Katolikus Státus hivatalos képviselőjének állított be, jelölést engedett, az önkormányzat jogát ténylegesen elismerte. A király belátása az erdélyi katolikusok javára lényegesen több engedményt tett, mint az utolsó időben Mária Terézia. Három jelölt előterjesztése révén ugyanis az erdélyiek óhajta mégis kifejezésre juthatott. Mődjük volt arra, hogy a catholica commissionak adott felvilágosítással, személyes érintkezéssel, kéréssel, annak állásfoglalását irányítsák.

A kancellár tehát a catholica commissiotól kapott hármas jelölés eredményét a fennálló rendszernek megfelelően a bécsi udvari tanács elé terjesztette. Ez 1799. február 1-én foglalkozott az ügyvel. Esterházy Cronenthal, Redl, Somlyai tanácsosok és az alkancellár voltak jelen. A felséghez terjesztett irat szerint a püspökségért két kérés érkezett be. Az egyik br. Perényi Imre esztergomi, a másik gr. Haller Ferenc pozsonyi kanonoké. Azután a hármas jelölést tette meg, amely eszerint a catholica commissio javaslata. A jelöltek az erdélyi érdekeknek megfelelőek: 1. gróf Haller Ferenc pozsonyi kanonok, 2. Mártonfi József gyulafehérvári kanonok, c. püspök, a catholica commissio előadója, 3. Szeredai András gyulafehérvári kanonok.

Gr. Haller Ferencet erdélyi származása ajánlotta. Mártonfi József mellett felhozták, hogy volt tanár, lelki vezető, érdemei elismerésül eddig csak címeket kapott. A király az előterjesztésre ráírta: Mártonfi lesz a püspök.⁷⁰

2. Mártonfi József után (1815-ben) új püspökről kellett gondoskodni. A jelölést a catholica commissio még ez évben megtette. Jelöltjei voltak: 1. Fangh István gyulafehérvári nagyprépost, 2. gr. Csáky

⁶⁹ L. lejjebb a 75-ik sz. jegyzetet.

⁷⁰ Orsz. lvt. Erd. kanc. oszt. 1799-ben 702. sz.

László nagyváradai nagyprépost.⁷¹ Vagy a jelölésről fennmaradt feljegyzés hiányos és nem minden jelöltet sorol fel, vagy a felterjesztetteket a felség nem fogadta el, amennyiben Rudnay Sándor, utóbb esztergomi érsek, lett a püspök.⁷² Kiszemeléséről Bécsben már 1815. decemberében tudtak és javadalmazását rendezték.⁷³ Rudnay kinevezése a következő évben következett be. Nagyon valószínű, hogy ő is a catholica commissio jelöltjei között állott, mivel nehezen hihető, hogy a catholica commissio csak két jelöltet terjesztett fel.

3. Rudnay távozása után (1819.) a catholica commissio újból jelölt. Az uralkodó ugyanis Rudnay áthelyezését tudatván, azt kívánta, hogy a püspökség betöltéséről szokás szerint (de more) terjesszenek elő javaslatot. Ez év augusztus havában a catholica commissio jelöltjei: 1. Fangh István gyulafehérvári nagyprépost, 2. gr. Csáky László nagyváradai nagyprépost, 3. br. Szepesy Ignác egri kanonok, 4. gr. Haller Ferenc pozsonyi kanonok.⁷⁴ A felség Szepesy Ignácot nevezte ki. Ez 1827-ben az erdélyit a pécsi püspökséggel cserélte fel.

III.

Püspöki kinevezés a Katholikus Státus jelölése nélkül.

(1827—)

Szepesy püspök távozása után a püspöki szék betöltésében változás állott be. Az az uralkodói irat ugyanis, amely Szepesy áthelyezését tudatta, egyszersmind a guberniumnak értésére adta, hogy az erdélyi püspökséget Kovács Miklós nagyváradai kanonokkal töltötte be. Ez az 1827-ik év eszerint az erdélyiekre nagy meglepetést hozott. Mária Terézia óta ugyanis olyan eset nem fordult elő, hogy az uralkodó az erdélyiektől véleményt ne kért volna. A catholica commissio három esetben jelölt püspököt, a Katholikus Státus nevében tévén meg előterjesztését, és így újabb joggyakorlat fejlődött ki. Az erdélyiek e megoldást is önkormányzatuk megbecsülésének tekintették, azért a catholica commissio jelölését túrték. Kovács püspök kinevezése e bebeszólásukat is megszüntette. Érthető tehát, hogy nem hagyták annyiban, hanem joguk védelmére felszólaltak. A catholica commissio 1827. szeptember 13-án előterjesztést tett az uralkodónak, amelyben kifejtette: „...miután az erdélyi fehérvári püspökségnek VI. Károly általi visszaállítása idejétől e nagyfejedelemségben azon császári királyi kegyelemnek örvend-

⁷¹ Forster Gyula közlése. i. m. 187. l. 4119/E. 126. főkormányzói szám.

⁷² Bochkor Mihály, *Az erdélyi katolikus autonómia* c. művében, a 334-ik lapon azt olvassuk, hogy Mártonfi halála után a Státus élt választási (kandidálási-jelölési) jogával, *anélkül, hogy erre az uralkodó felszólította volna*. Ez alkalommal a felség Rudnay Sándornak adta a püspökséget. Forrásul Pál István hírlapi cikkére hivatkozik: *Az erdélyi róm. kath. Státus püspökválasztási joga*, Közművelődés, 1902. 10. sz. Pál István apátkanonok úr azonban nem vállalja, hogy ő ezt állította volna. A cikkben sincs róla szó.

⁷³ Orsz. lvt. Erd. kanc. oszt. 1816-ban. 382. sz.

⁷⁴ Forster Gyula közlésében, i. m. 186. l. 3061—1819-ik szám.

tek állandóan a római katolikusok, hogy valahányszor a püspöki szék üresedésben vala, a kijelölés valaha a Státus közgyűléséből (e confluxu generali), újabban pedig magát a Katolikus Státust képviselő kebelbeli katolikus bizottságból előterjesztetni legfelsőbbileg kívántatnék és az ily kegyelmet e királyi gubernium már Felsőged legszelidebb uralma alatt három alkalommal nyilván tapasztalta, e régi szokásnak a mi időnkben való eltörlése és a régi királyi jóakarattól kihagyása fájdalmasan esnék, úgy a királyi guberniumnak, mint az egész Katolikus Státusnak.“⁷⁵ A catholica commissio kérte tehát, hogy jelölő joga a jövőben maradjon meg.

Az uralkodó 1828. április 25-én kelt válasza a felküldött kérésre határozott visszautasítást tartalmazott: „azon jognál fogva, amely az ország legfőbb fejét megilleti, az erdélyi püspökség adományozása a jövőben is azzal a méltányossággal fog történni, amely Isten egyházának körülményei és az állam közjáva szerint nekem és utódaimnak a legmegfelelőbbnek fog látszani.“⁷⁶ A catholica commissio, mint állami hatóság, mit tehetett? 1829. július 4-én 6106. szám alatt a határozatot tudomásul vette.⁷⁷

Azóta hasonló módon nyertek püspöki kinevezést: Haynald Lajos (1853.), Fogarasy Mihály (1865.), Lönhart Ferenc (1882.) és gr. Majláth Gusztáv Károly (1897.). E püspökök kinevezése az erdélyiekben közmelegnyugvást keltett, valamennyit szeretettel fogadták és valamennyit tisztelettel öveztek. Mindamellett püspökjelölő joguk megszüntetését szó nélkül tudomásul nem vehették, hanem jogfenntartással élve, a jogukhoz való ragaszkodásukat leszögezték. Így 1882-ben a gyulafehérvári státusgyűlés alkalmával dr. Groisz Gusztáv státusgyűlési tag ez ügyben fel akart szólalni és csak a státusgyűlési tagok rábeszélésére állott el szándékától, nehogy a kinevezett püspök a felszólalást félreértse. Gr. Majláth Gusztáv Károly, akit a király 1897. január havában erdélyi segédpüspökké nevezett ki, püspökké szentelésén, május 1-én, az igazgatótanács képviselőleg tisztelettel megjelent és őt őszinte lelkesüléssel üdvözölte. Mindamellett a június havában tartott igazgatótanács ülésen jogfenntartása céljából a következő kijelentést tette: „Mivel a segédpüspök úr utódlási joggal van kinevezve, kijelenti az igazgatótanács jegyzőkönyvileg, hogy az Erdélyi Római Katolikus Státusnak tételes hazai törvényekben biztosított automatikus joga lévén a püspöki szék betöltésére *befolyini*, ezen jogának a gyakorlásához ezen alkalommal sem jutott, mindazonáltal a kinevezett püspök személyét örömmel, teljes bizalommal és illő tisztelettel fogadja.“⁷⁸

⁷⁵ Forster Gyula közlésében. i. m. 187. l. 7640/E. 222. főkörmányszéki szám.

⁷⁶ „Pro illo, quod summo terrae principi competit, iure, collatio episcopatus Transilvaniae etiam in futurum illa modalitate subsequutura est, quae pro ratione circumstantiarum ecclesiae Dei et status publici bono quam maxime accommodata mihi et successoribus meis videbitur.“ Közli Pál István, i. h.

⁷⁷ U. o.

⁷⁸ U. o. Az említett tételestörvény az 1868. évi XLIII. tc. 14. §, amely az Erdélyben levő egyházak vallási, önkormányzati szabadságát sértetlenül fenntartja.

Az előadottakból világosan látható, hogy a Katolikus Státus 1713-tól kezdve püspökjelölő (candidatio) joggal élt. Jogát az abszolutisztikus uralkodási rendszer közben korlátozta, mindamellett 1827-ig a püspökjelölés tényleg megvolt. A Katolikus Státus jogának elvétele ellen már ez évben, 1827-ben, felszólalt, még határozottabban a legújabb időben, 1897-ben. E jogfenntartásával tehát a püspökjelöléshez való jogát külön is hangsúlyozta és annak gyakorlásáról nem mondott le.

A romániai katolikus püspököket a pápa nevezi ki. A Szentszék és Románia között 1927-ben megkötött és 1929-ben szentesített konkordátum szerint azonban a püspökségek betöltésekor „a Szentszék kinevezésük előtt jelezni fogja a kinevezendő személyeket a királyi kormánynak, hogy közös megegyezéssel megállapíttassék, vajjon nincsenek-e ellenük politikai természetű kifogások.”

Most tehát az a kérdés, hogy az erdélyi püspökjelölés a meglévő jogokat tiszteletben tartó legújabb kánonjoggal, a konkordátum és a külföldi államok joggyakorlatának figyelembe vételével miképpen egyeztethető össze.